

УДК 330.366:622:669

Воронько-Невіднича Т.В.
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту
Полтавської державної аграрної академії

Потапюк І.П.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту
Полтавської державної аграрної академії

Покас Л.Ю.
студент
Полтавської державної аграрної академії

АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

SOCIAL RESPONSIBILITY SYSTEM IN THE AGRICULTURAL SECTOR: MANAGEMENT POLICY IMPLEMENTATION ASPECTS

АНОТАЦІЯ

У статті визначено особливості соціальної відповідальності сільськогосподарських підприємств. Досліджено розвиток поняття «соціальна відповідальність». Виокремлено особливості звітності соціальної відповідальності підприємств. Визначено принципи соціальної відповідальності. Досліджено зобов'язання агрофірми по відношенню до стейкхолдерів.

Ключові слова: соціальна відповідальність, принципи, стейкхолдери, звітність.

АННОТАЦИЯ

В статье определены особенности социальной ответственности сельскохозяйственных предприятий. Исследовано развитие понятия «социальная ответственность». Выделены особенности отчетности социальной ответственности предприятий. Определены принципы социальной ответственности. Исследовано обязательство агрофирмы по отношению к стейкхолдерам.

Ключевые слова: социальная ответственность, принципы, стейкхолдеры, отчетность.

ANNOTATION

The features of social responsibility of agricultural enterprises are certain in the article. The development of the concept of "social responsibility". The features of accounting of social responsibility of enterprises are selected. Certainly principles of social responsibility. Investigational obligation of agrofim in relation to stockholders.

Keywords: social responsibility, principles, stockholders, settlements.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується суттєвими змінами в усіх сферах соціального та економічного життя. Тривалий економічний спад після відновлення незалежності України обумовив зниження соціальної активності підприємств, а сучасні кризові тенденції негативно позначаються на виконанні соціальних функцій державою. Це разом з постійними трансформаційними процесами призводить до зниження якості життя й негативно впливає на розвиток економіки [3, с. 1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різномісним аспектам забезпечення соціальної відповідальності підприємств присвячені фундаментальні праці таких вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, як, зокрема, О.В. Алексєєва,

Н.В. Балабанова, Ю.М. Бурлакова, С.Ю. Гончарова, А.В. Дудкін, П. Друкер, Н.В. Зубаревич, А.В. Канунніков, А.М. Колот, Ф. Котлер, Н.О. Кричевський, О.О. Лазаренко, Т.К. Лейн, І.С. Лозова, Є.В. Мішенін, Р.М. Нурєєв, К.Е. Оксінойд, М. Портер, Р.Ф. Пустовійт, М.О. Самофалова, І.О. Тарасенко, А.Є. Чирикова, А.В. Шевчук, І.Б. Яків.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас недостатньо розробленими в практичному й теоретичному планах залишаються питання, пов'язані з мотивацією соціально відповідальної поведінки підприємства; оцінкою доцільності підвищення соціальної активності; формуванням комплексу заходів щодо забезпечення соціальної відповідальності сільськогосподарського підприємства; удосконаленням структури соціально орієнтованих витрат. Це засвідчує нагальну потребу в науковому обґрунтуванні та подальшому розробленні організаційно-економічних основ розвитку соціальної відповідальності.

Мета статті полягає у виявленні специфіки соціальної відповідальності сільськогосподарських підприємств в нестабільних ринкових умовах України. Задля досягнення цієї мети необхідно розв'язати такі завдання:

- проаналізувати звіти про соціальну відповідальність підприємств;
- виокремити принципи соціальної відповідальності;
- визначити зобов'язання агрофірми по відношенню до стейкхолдерів;
- дослідити залежність рівня оплати праці агрофірми від економічної ефективності його основної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «соціальна відповідальність бізнесу» почали використовувати у 50-х роках ХХ століття, його поява ознаменувалася розвитком корпоративної власності та збільшенням впливу корпорацій на світовий розвиток. Вважається,

що поштовхом до підвищення актуальності проблеми соціальної відповідальності бізнесу стала міжнародна конференція зі стійкого розвитку, що відбулася в 1992 році в Ріо-де-Жанейро, де були зафіксовані нові вимоги з боку світової спільноти до корпорацій з підвищення їх соціальної відповідальності і визначена соціальна роль бізнесу на міжнародному рівні. Цього ж року Г. Беккер (США) став лауреатом Нобелівської премії за розвиток економічного аналізу тих сфер діяльності людини, які досі входили до компетенції соціальних наук [2, с. 53].

Теорія соціальної відповідальності бізнесу вже тривалий період вивчається представниками українського бізнесу. В сучасних умовах господарювання соціальна відповідальність бізнесу є складовою його корпоративної стратегії. Реалізація принципу соціальної відповідальності пов'язана з публічно-правовим регулюванням фондів грошових коштів комерційних організацій, тобто правове регулювання відносин щодо розподілу прибутку повинно забезпечувати використання частини прибутку комерційних організацій з метою здійснення соціальної функції і часткового фінансування програм із вирішення соціальних проблем суспільства [7, с. 78].

Соціальна відповідальність бізнесу залежить від його масштабу. Завдання малого підприємства полягає у створенні гідно оплачуваних робочих місць, формуванні середнього класу, школи ініціативи. Завдання середнього бізнесу полягає у забезпеченні розвитку міста, області чи регіону. Великий бізнес, який створює робочі місця сотням тисяч людей, відповідальний як за їх матеріальне благополуччя, умови їх розвитку, так і за розвиток великих регіонів і країни загалом. Основою соціальної відповідальності бізнесу є оцінка комерційної діяльності компанії з метою визначення її загального впливу на суспільство. До сфери соціальної відповідальності компанії відносять соціальну відповідальність перед працівниками, охорону навколишнього середовища, поведінку на ринку, залучення до життя громадськості [6].

За останні десятиріччя сформувався концепція сталого розвитку, яка включає соціальний, економічний та екологічний розвиток. Під стійким розвитком в сучасних умовах розуміють таку модель соціально-економічного розвитку, за якої досягається задоволення життєвих потреб нинішнього покоління без позбавлення майбутніх поколінь таких можливостей внаслідок вичерпання природних ресурсів і деградації навколишнього природного середовища [4].

Агропродовольча діяльність у цьому напрямі повинна реалізовуватися через правовий, економічний, функціональний та інституційний механізми (рис. 1).

Кожна компанія, підприємство або організація має своє уявлення про соціальну відповідальність. Для одних це благодійність, для інших – своєчасна виплата податків і надання

робочих місць, для третіх – піар. А.П. Шихвердієв та А.В. Серяков дають таке визначення корпоративної соціальної відповідальності: «корпоративна соціальна відповідальність – це концепція, згідно з якою організації враховують інтереси суспільства, беручи на себе відповідальність за вплив їх діяльності на замовників, постачальників, працівників, акціонерів, місцеві товариства та інші зацікавлені сторони, а також на навколишнє середовище» [10, с. 7].

Соціальна відповідальність – це відповідальність організації за вплив її рішень і діяльності на суспільство і довкілля через прозору й етичну поведінку, яка:

- сприяє стійкому розвитку, здоров'ю і добробуту суспільства;
- враховує очікування зацікавлених сторін;
- відповідає чинному законодавству й узгоджується з міжнародними нормами поведінки;
- інтегрована в діяльність всієї організації та реалізується нею на практиці [8].

Основні принципи соціальної відповідальності такі.

1) Підзвітність. Організація повинна бути підзвітною за вплив на суспільство та довкілля. Підзвітність розуміється як готовність організації брати на себе відповідальність за діяльність перед своїми керівними органами, органами правового захисту та у більш широкому сенсі перед іншими зацікавленими сторонами. Це означає, що організація погоджується з тим, що на неї може бути звернена відповідна увага, а також приймає на себе зобов'язання відповідати на таку увагу. Підзвітність означає здатність відзвітувати іншим. Підзвітність припускає, що організація здатна відповісти як тим, кого зачіпає її діяльність, так і суспільству загалом за загальний вплив на нього.

2) Прозорість. Організації варто бути прозорою в своїй діяльності, яка впливає на інших. Організація повинна розкривати в зрозумілій, збалансованій і правдивій формі політику, прийняті рішення і свою діяльність, за які вона несе відповідальність, включаючи фактичний і можливий їх вплив на суспільство та довкілля. Ця інформація повинна бути легкодоступною і зрозумілою для тих, на кого організація істотно впливає або може вплинути. Інформація повинна бути своєчасною, заснованою на фактах, представленою в ясній та об'єктивній формі настільки, щоб дати можливість зацікавленим сторонам точно оцінити вплив діяльності організації на їхні відповідні інтереси.

3) Етична поведінка. Поведінка організації завжди є етичною. Поведінка організації повинна ґрунтуватися на принципах і правилах, що базуються на цілісності, чесності, рівності, розумному керівництві, доброякірності. Із цих етичних принципів випливає турбота про оточуючих людей і довкілля, а також зобов'язання задовольняти потреби зацікавлених сторін.

4) Зацікавлені сторони організації. Організація поважає і розглядає інтереси її зацікав-

Рис. 1. Схема реалізації системи соціальної відповідальності бізнесу в агропродовольчій сфері
Джерело: доповнено авторами на основі джерела [5, с. 72]

лених сторін. Зацікавлені сторони організації – особи або групи, які мають інтерес у якій-небудь діяльності організації. Хоча завдання організації можуть обмежуватися інтересами її власників, співробітників або довіритель, інші зацікавлені сторони можуть мати свої права, вимоги та специфічні інтереси, які також варто брати до уваги. Організації варто усвідомлювати, що є інші організації та окремі особи, зацікавлені в її діяльності. Неважко зрозуміти інтереси зацікавлених сторін, якщо йдеться про корпорацію, ділових партнерів або постачальників, а також про персонал, що працює на організацію. Проте не всі інтереси є досить очевидними. Більше того, зацікавлені сторони можуть мати різно-

бічні та іноді такі, що вступають у конфлікт із організацією, інтереси.

5) Правові норми. Організація поважає правові норми. Правові норми відносяться до верховенства права і, зокрема, до ідеї, що жодна окрема особа не стоїть над законом, а також що уряд також підкорюється закону. Правові норми контрастують зі свавільним чиненням влади. Щодо норм права мається на увазі, що закони викладені в письмовому вигляді, загальнодоступні і втілені в життя відповідно до встановлених процедур. У контексті соціальної відповідальності повага правових норм означає, що організація дотримується всіх застосовних законів і правил.

6) Міжнародні норми. Організації повинні поважати міжнародні норми у тих випадках, коли ці норми є ліпшими для стійкого розвитку та добробуту суспільства. Міжнародними нормами є принципи, очікування або стандарти поведінки, що є універсальними і витікають із традиційного міжнародного права, загальноприйнятих принципів міжнародного права або практики міжнародного суспільного права, такої як міжнародні конвенції.

7) Права людини. Повинні визнаватися важливість і загальність прав людини. Організація поважає права, які прописані у Всесвітній Декларації по правах людини; визнає те, що ці права носять загальний характер, що означає їхню застосовність у будь-якій країні, будь-яких культурах. У ситуаціях, коли права людини не захищені, організація повинна вживати всіх можливих заходів щодо захисту та поваги цих прав, а також не шукати прямої або непрямої вигоди в таких ситуаціях [8].

Кожен суб'єкт економічної діяльності (підприємство) бере на себе відповідну соціальну відповідальність перед державою, соціумом, працівниками, навколишнім середовищем. Соціальна відповідальність поширюється також на сферу охорони праці.

Аналіз діяльності, зокрема соціальної відповідальності підприємства аграрного сектору, проведено на прикладі ТОВ Агрофірма «Зоря-Агро».

Соціальна ефективність на мікрорівні (ТОВ Агрофірма «Зоря-Агро» Миргородського району Полтавської області) відображає ступінь задоволення потреб колективу підприємства, його працівників у соціальних благах, а саме засобах і умовах життєзабезпечення. Визначається вона двома ключовими обставинами, а саме економічною ефективністю функціонування підприємства, від якої залежить обсяг отриманих ним доходів, та розподілом цих доходів, тобто їх часткою, що спрямовується на задоволення соціальних потреб працівників.

Керівники ТОВ Агрофірма «Зоря-Агро» розуміють, що виробництво продукції, надання

послуг та отримання прибутку – не єдина мета підприємства, а рецепт ефективного бізнесу полягає у його моральності, справедливості, доброчинності. Підприємницька діяльність зміщує акценти з виключно власних інтересів на збалансування корпоративних цілей з екологічними, етичними, екологічними та соціальними інтересами оточуючого середовища. Тому в підприємстві застосовують концепцію соціальної відповідальності, яка спрямована не лише на отримання прибутку в ТОВ Агрофірма «Зоря-Агро», але й на формування стабільності у громади сільських територій, соціальної захищеності працівників, зменшення бідності та покращення рівня життя загалом. У табл. 1 наведені звіти, які складають підприємства про соціальну відповідальність.

За результатами моніторингу звітності можна констатувати, що ТОВ Агрофірма «Зоря-Агро» не приділяє достатньої уваги розкриттю інформації щодо факторів соціальної відповідальності, а складає лише річний фінансовий звіт згідно з вимогами законодавства України.

Управлінням соціальною політикою займається головний економіст підприємства. Політика соціальної відповідальності ТОВ Агрофірма «Зоря-Агро» заснована на чотирьох сферах (інвестиції в персонал, виробництво якісної продукції, збагачення місцевих спільнот, прозоре управління) та дотримується принципів соціальних принципів (табл. 2).

Аналізуючи дані табл. 2, підкреслимо, що породжений соціальним розвитком бізнес повинен служити інтересам суспільства (а не навпаки), нести перед ним відповідальність, відповідати його очікуванням та вимогам. Через це суспільство просто вимагає від ділових кіл соціально відповідальної діяльності.

До недоліків реалізації соціальної відповідальності відноситься формування додаткових витрат на підприємстві, що мають спрямовуватись на відповідні проекти, зменшення чистого прибутку підприємства, що певним чином нівелює основний стимул розвитку підприємництва як такого, недостатній досвід підприємств у

Таблиця 1

**Звіти про соціальну відповідальність ТОВ Агрофірма «Зоря-Агро»
та ТОВ «Агрофірма ім. Довженка», 2012–2016 роки**

Назва підприємства	Тип звіту	Індекс прозорості
ТОВ Агрофірма «Зоря-Агро» Миргородського району	Річний звіт	51,0
ПОСП Агрофірма «Перемога» Зіньківського району	Річний звіт	58,6
ТОВ «Агрофірма «м. Довженка» Шишацького району	Річний звіт, Договір соціальної відповідальності перед громадами, Звіт про корпоративну соціальну відповідальність. Звіт зі сталого розвитку за 2015 рік «До Духовного – Через Земне» (розробка ТОВ «Астарта-Київ»)	72,4

Примітка: ТОВ «Астарта-Київ» опублікувала і оприлюднила щорічне інформування «Глобального договору ООН» про досягнуті результати і загальний прогрес у 2012–2016 роки

Джерело: авторська розробка

Таблиця 2

**Принципи соціальної відповідальності ТОВ Агрофірма «Зоря-Агро»
та ТОВ «Агрофірма ім. Довженка», 2016 рік**

ТОВ Агрофірма «Зоря-Агро»	ТОВ «Агрофірма ім. Довженка»
Дотримання трудових та соціальних прав персоналу	Комерційні компанії повинні бути переконані в тому, що вони не причетні до порушення прав людини
Забезпечення здорових та безпечних умов праці	Комерційні компанії повинні підтримувати й поважати захист прав людини у сфері свого впливу
Ефективна взаємодія з органами влади та відкритий діалог з представниками зацікавлених сторін	Комерційні компанії повинні підтримувати і захищати свободу зібрань та визначати право колективного договору
	Комерційні компанії повинні сприяти виключенню абсолютно всіх видів примусової та обов'язкової праці
	Комерційні компанії повинні підтримувати та заохочувати ефективне скасування дитячої праці
	Комерційні компанії повинні викориняти дискримінацію стосовно зайнятості та професії
Зниження шкідливого впливу на навколишнє середовище	Комерційні компанії повинні ставитись обережно й обачливо до проблем навколишнього середовища
	Комерційні компанії повинні підсилювати ініціативу щодо підвищення людської відповідальності стосовно природного середовища
	Комерційні компанії повинні заохочувати і сприяти розвитку та поширенню технологій, сприятливих для навколишнього середовища
	Комерційні компанії повинні боротися з корупцією, а також намагатися подолати її різновиди

Примітка: для порівняння вибрано еталонне підприємство ТОВ «Агрофірма ім. Довженка»

Джерело: авторська розробка згідно з цілями міжнародної «Декларації тисячоліття» ООН

Таблиця 3

Зобов'язання ТОВ Агрофірма «Зоря-Агро» по відношенню до стейкхолдерів, 2012–2016 роки

Зобов'язання стосовно дотримання політики соціального розвитку	Групи стейкхолдерів
Дотримання трудових та соціальних прав співробітників	Співробітники та їхні родини, підрядники
Дотримання законодавчих вимог стосовно отримання освіти, оплачуваної відпустки, захисту материнства	
Забезпечення здорових та безпечних умов праці та ліквідація факторів, що несуть загрозу життю та здоров'ю персоналу, забезпечення належних санітарно-побутових умов працівникам підприємства	
Поважання права персоналу на свободу об'єднань та участі в колективному договорі	
Гарантія заробітної плати та тривалості роботи відповідно до законодавчих актів	
Надання можливості працівникам для перепідготовки або забезпечення компенсаційних виплат за оптимізації чисельності	
Ліквідація дискримінації робітників за ознаками раси, національної приналежності, віросповідання, інвалідності, приналежності до будь-якої організації, політичних поглядів або віку, усунення використання психологічного або фізичного насилля	Навколишнє середовище, майбутні покоління, інвестори, пайовики, місцеві спільноти, мешканці села
Модернізація виробничих процесів та покращення інфраструктури з метою економного використання ресурсів	
Виробництво якісної продукції	
Використання процесів, інфраструктури та ресурсів, що спрямовані на зниження шкідливого впливу на навколишнє середовище, скорочення викидів забруднюючих речовин, зниження обсягів утворення та розміщення відходів	
Забезпечення виробництва якісної, конкурентоздатної продукції з урахуванням потреб покупців	Покупці, місцеві підприємства
Здійснення підтримки зусиль місцевої влади та громадської ініціативи у сфері економічного, соціального та культурного розвитку території	Органи державної влади, місцевого самоврядування, місцеві спільноти, мешканці міста, акціонери, інвестори
Підтримання відкритого діалогу з усіма стейкхолдерами з метою обговорення та розгляду їх потреб, очікувань та проблем, що відносяться до соціального впливу та впливу на навколишнє середовище; розробка ефективних форм взаємодії	Усі стейкхолдери
Інформування суспільства про діяльність у сфері соціального розвитку	ЗМІ, усі стейкхолдери

Джерело: побудовано авторами за джерело [1, с. 54]

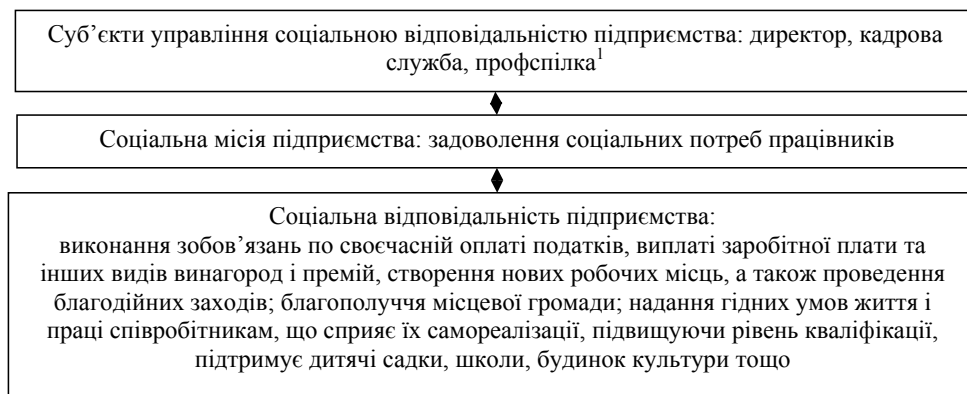

Рис. 1. Складові системи управління соціальною відповідальністю ТОВ Агрофірма «Зоря-Агро», 2012–2016 роки

¹ – ліквідована у 2013 році

Джерело: авторська розробка

вирішенні соціальних проблем та необхідність ведення додаткової звітності [9, с. 329].

Важливу роль у функціонуванні суб'єктів агропродовольчої сфери у сучасних умовах відіграє зовнішня та внутрішня соціальна відповідальність бізнесу. Зобов'язання ТОВ Агрофірма «Зоря-Агро» по відношенню до стейкхолдерів наведені в табл. 3.

Отже, загалом ТОВ Агрофірма «Зоря-Агро» турбується про соціальний розвиток підприємства та інформує працівників та жителів с. Солонці Миргородського району через засоби масової інформації. Загалом система управління соціальним розвитком ТОВ Агрофірма «Зоря-Агро» наведена на рис. 1.

Соціальна відповідальність керівника та засновників ТОВ Агрофірма «Зоря-Агро» відбивається в їх рішеннях, поставлених цілях та їх пріоритетах, засобах й методах реалізації рішень. Але соціальна відповідальність вторинна по відношенню до добробуту підприємства згідно з девізом «Спочатку досягнення успіху, а потім благодійність». Оскільки основною метою підприємства є отримання максимального прибутку в інтересах засновників, це означає мінімальну соціальну відповідальність ТОВ Агрофірма «Зоря-Агро».

Висновки. Політика соціальної відповідальності ТОВ Агрофірма «Зоря-Агро» формується директором та головним економістом підприємства і заснована на чотирьох сферах: інвестиції в персонал, виробництво якісної продукції, збагачення місцевих спільнот, прозоре управління. Підприємство виконує всі зобов'язання по відношенню до стейкхолдерів. Але оскільки основною метою підприємства є отримання максимального прибутку в інтересах засновників, то це означає мінімальну соціальну відповідальність ТОВ Агрофірма «Зоря-Агро», отже, в перспективі підприємству доцільно вибрати напрям більш соціально-орієнтованого підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Бурлакова Ю.М. Дослідження управління корпоративною соціальною відповідальністю ПАТ «Арселорміттал Кривий Ріг» / Ю.М. Бурлакова // Вісник Хмельницького національного університету. – 2013. – № 4. – Т. 1. – С. 53–63.
- Власова Т.Р. Соціальна відповідальність бізнесу: сутність та тенденції / Т.Р. Власова // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. – 2013. – Вип. 1. – С. 52–57.
- Дудкін О.В. Організаційно-економічні основи розвитку соціальної відповідальності промислового підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / О.В. Дудкін ; Сумський державний університет. – Суми, 2011. – 20 с.
- Катан Л.І. Напрями розвитку управління агропродовольчою системою України : еколого-економічний аспект / Л.І. Катан [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://library.kpi.kharkov.ua/Vestnik/2010_8/stati/Katan.pdf.
- Княженко І.І. Агропродовольча функція держави в системі регулювання соціально-економічних процесів / І.І. Княженко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2011. – № 4 (16). – С. 67–73.
- Соціальна відповідальність бізнесу: розуміння та впровадження [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.un.org.ua/files/Concept_Paper.pdf.
- Стойка В.О. Соціальна відповідальність бізнесу – важлива складова агропродовольчого ринку / В.О. Стойка // Економіка харчової промисловості. – 2014. – № 4 (24). – С. 79–84.
- Соціальна відповідальність та її основні принципи [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.istoryk.at.ua>.
- Халда Н.О. Соціальна відповідальність бізнесу як складова людського розвитку в Україні та світі / Н.О. Халда // Наука й економіка. – 2013. – Т. 2. – Вип. 4. – С. 326–332.
- Шихвердиев А.П. Социальная ответственность бизнеса как элемент эффективного корпоративного управления / А.П. Шихвердиев, А.В. Серяков // Корпоративное управление и инновационное развитие экономики севера. – 2007. – № 2. – С. 6–11.